

ENFORMASYON TOPLUMU VE KÜRESELLEŞME

Yeşim GÜÇDEMİR*

Information Society And Globalization

New communication technologies are the most important products of globalization. These new technologies transform the world into a global village, and create new concepts like information society, the age of knowledge, the third wave etc. In order to understand the meaning of this process, the relation between the information society and globalization should be questioned.

Key Words: Globalization, information society, information technology.

.....

Giriş

1990'lardan itibaren gündelik yaşamın içerisinde hızlı bir şekilde yayılmaya başlayan yeni iletişim teknolojileri küreselleşme kavramının en önemli göstergelerinden biri olmuştur. İletişim

* Araş.Gör., İ.Ü. İletişim Fakültesi. Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü.

teknolojilerindeki gelişmeler dünyayı küçültürken “küresel köy”, “endüstri sonrası toplum”, “bilgi çağı” ve “üçüncü dalga” gibi yeni kavramları da gündeme getirmiştir.

Bu makalede önce, enformasyon toplumu ve gelişiminden bahsedilmiş daha sonra ise küreselleşme ve yeni dünya düzeni içinde bilgi teknolojilerinin yeri ve önemine değinilmiştir.

Enformasyon Toplumu Kavramı

İnsanlık tarihine baktığımızda; uzun bir dönemi kapsayan tarım ve endüstri uygarlığından sonra; 21.yüzyıla birlikte, çok hızlı bir değişim ve dönüşüm temelinde yeni bir yapılanma sürecine giriliğini görmekteyiz. Bu yeni süreci bazı yazarlar “bilgi toplumu” bazıları endüstri sonrası toplum” bazıları da “enformasyon toplumu” olarak nitelendirilmektedir (Bozkurt,1996:1).

“Enformasyon Toplumu” kavramı Türkçe’de “Bilgi Toplumu” ya da “Bilişim Toplumu” olarak da adlandırılmaktadır. Ancak, bilgi sadece çağımıza özgü değildir ve insanlık tarihi bir bakıma da bilginin tarihidir. Mesela, Antik’te felsefe, Roma’da hukuk, Ortaçağ Avrupa’sında din, sanayi toplumlarında teknik, günümüzde de bilimsel ve teknolojik bilgi hâkim bilgi türü olarak görülmektedir. Dolayısıyla, “Bilgi Çağı” ve “Bilgi Toplumu” terimlerindeki “bilgi” kelimesiyle vurgulamak istenen, bilginin günümüzde hızlı bir biçimde çoğalması ve yayılmasıdır. Bu anlamda, bilginin bu özelliğini “enformasyon” kelimesi daha iyi tasvir etmektedir

(<http://www.foreigntrade.gov.tr/ead/DTDERGI/tem2000/bilgi.htm>).

İnsanlık tarihinin son üçyüz yılına damgasını vuran endüstri toplumunun ürünü olan kurumlar, enformasyon toplumuna geçiş

döneminde son derece ciddi bir sarsıntı geçirmiştir (Bozkurt,1996:1). Endüstri toplumu üretimin dev fabrikalarda yapıldığı ve teşebbüsün aileden ayrıldığı toplum biçimidir (Bozkurt,1996:27). Bu dönem, tarıma dayalı geleneksel toplumu geride bırakarak; teknolojisi, ekonomisi, sosyal ve kültürel sistemleriyle yeni bir toplum yapısı yaratmıştır.Toprağın yerine sermaye malları, yani makineler ikame edilmiştir. Tarım toplumunda, uzun yıllar içinde gelenekleşmiş değerler sisteminin belirlediği durağan bir dünya görüşü egemendi. Endüstri toplumunda ise rönesans, reform ve aydınlanma çağının birikimleri içinde bir paradigma değişimi yaşanarak, geleneksel düşünceden, mekanik düşünceye bir geçiş yaşanmıştır. Endüstri toplumunda 20 yy'ın ilk yarısında yaşanan bilimsel gelişmeler bu yüzyılın ikinci yarısında bilimsel alandan günlük yaşama hızlı bir geçiş yapmıştır. Bilgisayardan, iletişime, uydulara ve yeni malzemelere her alanda köklü devrimler yaşanmıştır (www.bilgivetoplum.com/erkan1.html). Dolayısıyla son derece "hızlı", dünyayı küçük bir "elektronik köy" haline getirmiş olan yeni teknolojilere dayanan ve bilgi üretiminin önem kazandığı yeni bir toplum yapısı doğmuştur (Bozkurt,1996:1).

Enformasyon Toplumunun Temel Karakteristikleri

1960'lı yıllara gelindiğinde; bazı sosyal bilimciler,Amerika ve Japonya gibi ileri düzeyde endüstrileşmiş ülkelerde, toplumun temel karakterestiklerinde köklü değişim eğilimi gözlemlemişlerdir. Bu yeni toplum biçimi bir çok yönden endüstri toplumundan farklılıklar göstermektedir.Bu sebeple enformasyon toplumu kavramını endüstri toplumunda var olan yapıların eski önemlerini

yitirmesi ve temel karakteristikleri sıralanacak olan yeni toplum yapısının öne geçmesi şeklinde düşünmek gerekmektedir (Bozkurt,1996:33).

Enformasyon toplumunu karakterize eden özellikler genel olarak şu biçimde özetlenebilir:

- Enformasyon toplumunda “beyaz yakalı” işgörenlerin sayısı “mavi yakalı” işgörenlere oranla daha fazladır, dolayısıyla yeni toplum yapısında hizmetler sektöründe çalışanların oranı, tarım ve sanayi sektörlerindeki istihdama göre çok fazladır;

- Endüstrinin gerek üretim, gerekse istihdam içinde payının gerileme sürecine girişine, buna karşılık özellikle bilgi ve enformasyonun ağırlığının giderek artışına tanık olunmaktadır. (Bozkurt,1996:35)

- Enformasyon toplumunun ortaya çıkışında, bilimsel bilginin üretilme ve iletilmesinde, bilgisayar ve iletişim tekniklerinin fonksiyonu önemlidir. Bu anlamda, telefon ve bilgisayar sistemlerinin içiçeliği, kablolu televizyonun çok sayıda kanal ve çeşitli kullanım alanı sağlaması, veri bankalarının ortaya çıkışı ve bilgisayar destekli eğitimin etkinliği önem kazanmaktadır (<http://www.inet-tr.org.tr/inetconf/bayhan.doc>)

- Enformasyon toplumu, endüstri toplumundan bütünüyle farklı yeni bir toplum biçimidir. Endüstri toplumu, malların üretimi için insanların ve makinaların koordinasyonuna dayanmaktaydı. Oysa yeni toplum bilgi etrafında örgütlenmektedir. (Bozkurt,1996:39)

- Enformasyon toplumunun gelişme dinamiğini bilgisayar teknolojisi yönlendirecektir. Bilgisayar teknolojisi, insanın zihinsel emeğinin çerçevesini genişletecektir. Enformasyon toplumunda bilgisayarlar, enformatik üretim gücünü olağanüstü artırarak;

enformasyonun kitle halinde üretilmesine, işlenmesine, dağıtılmasına, saklanmasına ve tüketilmesine imkân veren enformasyon devrimine yol açmaktadır (<http://www.inet-tr.org.tr/inetconf/bayhan.doc>)

-Enformasyon toplumu yaratılması için, bilginin üretilmesine yönelik kurumlar önem kazanmaktadır. Bunların başında eğitim kurumları, Üniversiteler ve Araştırma Merkezleri, bilgi toplumunun yaratılmasında temel unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

-Endüstri toplumunda oluşan, iş, otorite ve statü arasındaki bağlantı kopmuştur. Zira bilgi toplumunda bunların hepsi sürekli değişime uğramaktadır. İnsanın Kalitesi, üstünlüğü, yeteneği ve kendini kanıtlaması öne çıkmaktadır.

(www.bilgivetoplum.com/erkan1.html)

-Sürekli teknolojik yenilik, üretimde verimlilik devrimini yaratmaktadır. Bilgi teknolojilerine geçen işletmelerde, üretim hızlanmakta, çeşitlilik, kalite ve verimlilik artmaktadır. Üretimde hız, kalite, çeşit ve verimlilik artışı, rekabet avantajları yaratmaktadır (www.bilgivetoplum.com/erkan1.html)

Enformasyon toplumu gerçeği, tüm gelişmiş ülkeleri harekete geçirmektedir. Gelişmiş ülkeler, bilgi teknolojilerini üretmekle kalmayıp, bunun gereği olan yapısal değişimi tüm topluma yayabilmek için gerekli adımları atmaktadırlar. Bilgi teknolojileri, ulusal sınırların önemsizliğini göstermektedir. Böylece üretim ve tüketim küreselleşmiştir. Bu gelişme, küresel boyutta yeni adımlar atılarak yeni dünya düzeninin oluşturulmasını gündeme getirmektedir. Günümüzde alabildiğine gelişmekte olan "iletişim" teknikleri sayesinde her türlü bilgi süratle çok geniş insan kitlelerine ulaştırılabilmekte, böylelikle bir anlamda da dünya küçülmektedir.

Küreselleşme ile dünya insanların ortak değerler etrafında birbirlerine yaklaşma süreci hızlanmaktadır (<http://www.foreigntrade.gov.tr/ead/DTDERGI/tem2000/bilgm>).

Küreselleşme Olgusu ve Teknolojik Gelişmeler

Günümüzde, bireysel ekonomiler ve toplumlar arasında güçlü ve karşılıklı bağlar kuran, dolayısıyla toplumlar arasındaki psikolojik ve ekonomik uzaklıkları ve farklılıkları anlamsızlaştıran küreselleşme; yirminci yüzyılın son çeyreğinde dünya ekonomisinde ortaya çıkan yeni eğilimleri tanımlamaya çalışan moda bir kavramdır. Özelde ise, uluslararası bağımlılık ve uluslararası işbirliği için ihtiyaç duyulan bir kavramdır (<http://www.foreigntrade.gov.tr/ead/DTDERGI/tem2000/bilgi>).

Küresel (global) sözcüğünün kökeni, 400 yıl öncesine gitse bile, küreselleşme (globalization) kavramı oldukça yenidir. İlk olarak 1960'larda kullanılan kavram, 1980'lere gelindiğinde sıkça kullanılmaya başlanmıştır. 1990'larda ise, bilim adamlarının önemini kabul ettiği anahtar bir sözcük haline gelmiştir (Bozkurt,2000:1).

Küreselleşme kavramı Kongar'a göre, dünyanın yaşadığı Tarım ve Endüstri Devrimlerinden sonra ortaya çıkan üçüncü büyük devrimin, yani İletişim-Bilişim devriminin görüntülerinden biridir (Kongar,2001;27). Çağdaş filozof Bauman'a göre ise, dünyanın kaçamayacağı kaderi ve geri dönüşü olmayan bir süreçtir (Bauman,1999;7). Giddens ise küreselleşmenin sağladığı yararlar, kazandırdığı deneyimler ve getirdiği musibetler ne olursa olsun, önceki dönemlerde varolan ekonomiden özellikle farklı birşey olmadığını dünyanın büyük ölçüde eskisi gibi döndüğünü söylemektedir (Giddens,1999;20).

Dünyanın küçülmesi ve küreselliği bir bütün olarak algılama bilincinin yükselmesi ise önce Mc Luhan'ın "küresel köy" kavramlaştırılması ile ifade edilmiştir. Mc Luhan'a göre iletişim ve hızlı ulaşımın yarattığı etki küresel yüzeyde hissedilen bir "iç patlama"dır. Bununla uzakta yaşanan çeşitli deneyimlerin yakında tek bir noktada toplanması, çok uzakta olan olaylardan haberdar olunması kastedilmektedir. Bir kabileden yaşarmış gibi birbirinden haberdar olan insanların dünyayı bir bütün olarak algılayacağından söz etmektedir (Aslanoğlu; 2000,143).

Küreselleşme; ekonomik, siyasal ve kültürel olarak hayatın üç alanında etkili olmaktadır. Ekonomik alan mal ve hizmetlerin üretim, dağıtım ve tüketimini içermektedir. Siyaset alanında gücün yoğunlaşması, savunma ile ilişkili örgütlenmeler, bunların kurumlaşmış olarak otorite ve diplomasie yansıması yer almaktadır. Kültürel alan ise olaylar, etkiler anlamlar, inançlar ve değerleri temsil eden sembollerin üretimini kapsamaktadır. Waters'a göre bu üç alan birbirinden bağımsız hareket etmektedir (Aslanoğlu;2000,142). Kongar ise küreselleşmenin etkili olduğu bu üç alanı ele alırken; siyasal alanda ABD'nin siyasal liderliğinden ve dünya jandarmalığından, ekonomik alanda uluslar arası sermayenin egemenliğinden, kültürel alanda ise tekdüze tüketim kültürünün bütün dünyadaki egemenliğinden söz etmektedir (Kongar;2001)

Dünya çapında gelişme gösteren Küreselleşme olgusunun köklerine bakıldığında; Rönesans'taki coğrafi keşiflerle, önce yerkürenin her yanın tanınmasına kadar uzandığı görülmektedir. Olayın ilk basmağını bu oluşturmaktadır. Birinci Sanayi Devrimi döneminde yeni icatlar ve keşiflerle ulaştırma-haberleşmeye yeni boyutlar katılmıştır. Devrim, buhar makinasının demiryollarında ve

denizyollarında uygulamaya girmesiyle 19.yüzyılın ortasında dünya pazarının oluşmasını sağlamıştır. Telgrafın devreye girmesi, fotoğraf, haberleşmenin hızlanmasını ve haber malzemesinin zenginleşmesini sağlayan yeni buluşlar olmuştur. Bu dönemde sermaye küreselleşmeye başlamış, İngiltere hem sanayi devrimini yaratan hem de coğrafi keşifleri yapan ülke olarak buna öncülük etmiştir. İngiltere serbest ticaretin, malların ve sermayenin küre çapında serbestçe dolaşmasını o dönemde daha zayıf olan ABD ve Almanya gibi ülkelerin karşı çıkmasına karşı devam etmiştir (Kazgan; 2000, 26). Birinci sanayi Devrimi'nde İngilterenin sahip oldukları bugün Üçüncü sanayi devrimi yaşanırken ABD'nin sahip olduklarından hiç farklı değildi.

Olayın İkinci basamağı olan İkinci Sanayi Devrimi döneminde ise içten patlamalı motorların icadı ve ulaştırma-haberleşmede devrimci gelişmelerle sürmüştür. ABD ve Avrupa'da kitlesel eğitim yayılmış, daha sağlıklı, daha yetişmiş insan gücü ortaya çıkmıştır (Kazgan; 2000, 27). Sömürgeciliğin etkisiyle uluslararası pazarın gelişmesi; yatırım ve üretim sistemlerinin genişlemesinin ardından, finansal yatırım, spekülasyon ve ticaretin serbestleşmesi sürecinin yaşanmasıyla sermayenin küreselleşme olgusu son bulmuştur (Erbaş, 2000; 143). Bu dönemde ayrıca karayolları araçlarının devreye sokulması, önce telefon, onu izleyerek radyonun icadı, sinemanın icadı ve haberleşmenin yoğunlaşması dünyanın küçülmesini sağlayan en önemli teknolojik gelişmelerdir. İçten patlamalı motorlar sanayide kullanıldığı gibi bir çok tüketim malını da bireyselleştirme imkanı getirmişti. Otomobil bunun başını çekiyordu. Kitlesel tüketime dönük üretim başlamıştı. İngiltere artık tek devlet değildi. Almanya, Fransa, ABD aynı ölçüde

seslerini duyurabilir olmuşlardı. İkinci Dünya savaşı ve iksinin arasındaki Büyük Depresyon döneminde de yeni teknolojilerin yayılması devam etti. Hatta savaşlar yeni teknolojik buluşların ve yeni icatların yapılmasında ve yayılmasında etken olmuştur (Kazgan,2000;27).

ABD hiç kuşkusuz İkinci Dünya savaşından en az zarar görürken en çok yararı sağlayan devlet olmuştur. Savaş bir çok ülkeyi yıkıma götürürken ABD'yi tek güç haline getirmişti.1930'lu yıllarda serbest piyasa ekonomisinin çökmesi, yüksek oranda işsizlik ve yoksulluğun ABD, Avrupa ve denizaşırı topraklarda yayılmasının başlattığı 'sosyal devlet' anlayışı 1970'li yılların ortasına kadar güçlenerek devam etmiştir (Kazgan;2000,31). ABD'nin 1970'li yıllardan itibaren elektronik ve bilgi-işlem teknolojilerindeki gelişmeleri de arkasına alarak tüm dünyayı tek bir pazara dönüştürdüğünü görmekteyiz.

Üçüncü Sanayi Devrimi ise inanılmaz çelişkilerin yaşandığı, güç dengelerinde beklenmedik kaymaların ortaya çıktığı, en yerleşik düzenlerin bile kışa sürede allak bullak olduğu bir dönemdi. Bu dönem 1970'li yıllarda başlamış ve günümüze kadar devam etmiştir. Birleşen ekonomilerin yarattığı cazip yatırım olanakları, bütünleşen pazarların getirdiği kârlılık fırsatları hep küreselleşme dürtülerini uyarmıştır. Bu dönemde küreselleşme; hız kazanan ulusal sınırlar dışındaki pazar arayışları, çok uluslu firmaların çoğalıp büyümeleri, uluslararası anlaşmalar ve iletişim teknolojisindeki müthiş gelişmeler sonucu, 90'lı yıllara gelindiğinde yadsınamaz ve dışında kalınamaz bir olgu olarak belirginleşmiştir (Biber,2000;159). Bir noktada hızlı gelişen teknolojinin ve onun kolaylaştırdığı bilgi üretiminin yeni bir ekonomik sitemin

oluşumunda ve küreselleşmenin oluşumunda büyük rol oynadığını söyleyebilir.

Bu gelişime bakıldığı zaman iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle dünyanın küçülmeye başladı görülmektedir. Monopollerin kalkması ve rekabet gücünün önem kazanmasıyla iş dünyası küreselleşmiştir. Avrupa Birliği, NAFTA (North American Free Trade Association) gibi ticari topluluklar da, ekonomi ve politikaların birbirine bağımlı hale gelmesinde önemli bir rol oynayarak, küreselleşme trendini hızlandırmıştır. Her bireyin, ihtiyacı olan ürüne/hizmete dünyanın her yerinde ulaşabilmesi, mesafelerin kısılması, paranın bir kaç saniye içinde dünyanın bir ucundan diğer ucuna transfer edilebilmesi, küreselleşmenin önüne geçilmez bir boyuta ulaşmasını sağlamıştır.(Andersen,2001;17)

Bilgi ve iletişim teknolojileri, iletişim hızını artırıp maliyetini düşürerek, daha hızlı ve ucuz etkileşim sağlayarak, birçok ürünü ve faaliyeti bölgeselleştirip entegre ağlar sayesinde dağıtımı kolaylaştırarak küreselleşmeyi mümkün kılmıştır. Bilgi ve iletişim teknolojileri doğrudan ve hızlı iletişim bağları kurarak, ekonomik uzaklıkları azaltmış, iş dünyasının faaliyetlerinin koordinasyonu için gereken zamandan tasarruf sağlamış, değişim maliyetlerini düşürmüş ve finans pazarlarını ülkeler ve kıtalar boyutunda 24 saat faal konuma getirmiştir
(<http://www.foreigntrade.gov.tr/ead/DTDERGI/tem2000/bil>).

Yeni ekonomik düzenin imparatorlukların ya da ulusal-devletlerin başaramadığı ölçüde bir küresel bütünleşmeyi, gelişmiş ülkeler açısından sağladığı da bir gerçektir. Merkezleri ABD, Japonya, Almanya, Fransa, İsviçre, Hollanda ve İngiltere olan bir avuç dev şirket ise bu yeni düzenin itici gücünü oluşturmaktadır.

En yukarda bulunan çok uluslu şirketlerin toplu varlıkları tüm dünyadaki üretim varlıklarının dörtte birini oluşturmaktadır.

İletişim ve bilişim teknolojisindeki gelişmelerle gittikçe küçülen ve küreselleşen dünyamızda uluslar ve firmalar arasındaki rekabette gittikçe kızışmaktadır. Bu zorlu rekabet ortamında ayakta kalabilmek için teknolojik yenilikler ve onun temelinde yer alan Ar-Ge çalışmalarının önemi her geçen gün artmaktadır. Günümüzün hızlı teknolojik ve ekonomik değişim ortamında bir girişimcinin yenilik yakalaması her an mümkündür. Ancak şurası kesin ki, yenilikçi stratejilerde başarı sağlamak isteyen işletmelerin öğrenmeye, bilgiye açık olmaları, iyi işleyen enformasyon kaynaklarına ve bilgiyi hızla taşıyan bilgi teknolojilerine sahip olmaları, dünyadaki bilimsel-teknolojik gelişmeleri çok yakından takip etmeleri, faaliyette buldukları endüstriyi, pazarı çok iyi analiz etmeleri ve değişimleri anında yakalamaları gerekmekte ayrıca bilgiye dayalı öğrenen bir organizasyon modeli ve katılımcı bir yönetim uygulamaları gerekmektedir. Görünen odur ki, teknolojiyi üreten ve teknolojilerini iyi yöneten ülkeler ve firmalar 21. yüzyılın mimarları olacaktır. Ancak teknolojiyi yönetmek için yine teknolojinin yardımına ihtiyacımız olacaktır. Bilgi teknolojilerine sahip olan ve onu en iyi şekilde kullanan ülkeler ve firmalar yeni dünya düzeni yönetiminde öncü durumuna gelecektir.

Kaynakça

- Arthur Andersen Yönetim ve İnsan Kaynakları: Değişim. Tr Türkiye İş Bankası yay.2001, İstanbul
- Aslanoğlu Rana: Kent Kimlik ve Küreselleşme, Ezgi Kitapevi; 2000,Bursa

- Bauman Zygmund: Küreselleşme, çev.Abdullah Yılmaz. Ayrıntı yay., 1999, İstanbul
- Barnet Richard J.,John Cavanagh, Küresel Düşler; s.17, Sabah Yayınları, 1996, İstanbul
- Biber Ayhan: Küresel Dünyada Gelişen İnternet ve Değişen Halkla İlişkiler, G.Ü.İletişim Dergisi 2000/8 Ankara
- Bozkurt Veysel: Enformasyon Toplumu ve Türkiye, Sistem Yay., 1996, İstanbul
- Bozkurt Veysel: Küreselleşmenin İnsani Yönü, Alfa 2000, İstanbul
- Erbaş Hayriye: Küçük Sevimli Dünya: Küreselleşme ve Bazı Yanılgılar, Doğu-Batı Yıl 3 Sayı 10 2000 Ankara
- Giddens Anthony: Elimizden Kaçıp Giden Dünya, Alfa 2000, İstanbul
- Kazgan Gülten: Küreselleşme ve Ulus-Devlet, Bilgi Üniversitesi Yay, 2000, İstanbul
- Kazgan Gülten: Küreselleşme ve Yeni Ekonomik Düzen, Altın kitaplar, 1997, İstanbul
- Kongar Emre: Küresel Terör ve Türkiye, Remzi Kitapevi, 2001, İstanbul
- www.bilgivetoplum.com/erkan1.html
- www.mfa.gov.tr/Turkce/grupe/ues
- <http://www.foreigntrade.gov.tr/ead/DTDERGI/tem2000/bilgi.htm>
- <http://www.inet-tr.org.tr/inetconf/bayhan.doc>